SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1821

av Sophia Granswed Baat m.fl. (M)

Upphandling för större samhällsnytta och lägre klimatpåverkan

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga att livscykelperspektiv, kvalitet och långsiktig samhällsekonomisk nytta ges större vikt vid offentlig upphandling inom bygg och anläggning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga att klimat-, hållbarhets- och cirkularitetskriterier används i större utsträckning vid offentlig upphandling inom bygg och anläggning och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör främja strategiska upphandlingsformer, såsom konkurrenspräglad dialog, innovationsupphandling och tidig involvering av entreprenörer, i komplexa bygg- och infrastrukturprojekt och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga att stärka offentliga beställares kompetens att upphandla utifrån klimatpåverkan, livscykelkostnad, innovation och kvalitet och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör säkerställa ett tydligt och riskbaserat regelverk för schaktmassor och

entreprenadberg som främjar säker återanvändning och cirkulär materialhantering och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Offentlig upphandling är ett av samhällets starkaste ekonomiska styrmedel. I Sverige uppgick de upphandlingspliktiga inköpen 2024 till 1 008 miljarder kronor. Inom EU motsvarar offentlig upphandling omkring 15 procent av BNP, eller cirka 2 000 miljarder euro per år. Hur dessa pengar används har stor betydelse för klimatomställningen, innovationen och konkurrenskraften.

Trots det handlar offentlig upphandling alltför ofta om kostnaden vid inköpstillfället. Det billigaste alternativet i dag behöver dock inte vara det mest kostnadseffektiva över tid. Det gäller särskilt byggnader och infrastruktur som ska användas under många decennier. Materialval, energianvändning, underhåll, klimatpåverkan och livslängd påverkar den verkliga kostnaden. Ett livscykelperspektiv innebär därför inte att priset blir mindre viktigt, utan att vi räknar på rätt pris.

Upphandling kan driva klimatomställning och innovation

Genom tydliga krav kan offentliga beställare skapa efterfrågan på exempelvis betong, stål och asfalt med lägre klimatpåverkan, fossilfria arbetsmaskiner, återbrukade material och energieffektiva lösningar.

I komplexa projekt behöver också strategiska upphandlingsformer användas mer. Konkurrenspräglad dialog, innovationsupphandling och tidig involvering av entreprenörer kan ge marknaden större möjlighet att utveckla bättre lösningar, samtidigt som beställaren ställer tydliga krav på resultat, klimat och kostnad.

Erfarenheter från Slakthusområdet i Stockholms stad visar goda resultat. Genom konkurrenspräglad dialog och tydliga klimatkrav har klimatutsläppen kunnat minska med omkring 70 procent, jämfört med en konventionell entreprenad, samtidigt som stora mängder berg och jord kunnat återbrukas inom projektet.

Offentliga beställare behöver samtidigt rätt kompetens och verktyg. Klimat, livscykelkostnader och innovation behöver finnas med redan när behov, krav och affärsmodell utformas, inte läggas till i slutet av upphandlingen.

Låt inte masshanteringen motverka klimatmålen

Schaktmassor och entreprenadberg visar tydligt sambandet mellan ekonomi, klimat och cirkularitet. Material som säkert kan återanvändas bör ses som en resurs. Om användbart entreprenadberg i onödan klassificeras och hanteras som avfall, kan konsekvensen bli att material transporteras bort samtidigt som nytt material bryts och fraktas till projektet. Det innebär fler transporter, högre kostnader, större klimatutsläpp och ökat behov av nya täkter. Frågan är särskilt relevant i Stockholmsregionen, där efterfrågan på bergmaterial uppgår till omkring 20 miljoner ton per år.

Samtidigt ska massor som innebär faktiska miljö- eller hälsorisker hanteras med högt ställda krav. Regelverket bör därför vara riskbaserat, utgå från materialets egenskaper och användningsområde och främja lokal och cirkulär användning där det kan ske på ett säkert sätt.

Från lägsta pris till största värde

Sverige står inför stora investeringar i bostäder, transportinfrastruktur, energisystem och annan samhällsviktig infrastruktur. Varje skattekrona måste därför användas så effektivt som möjligt. En krona som sparas vid upphandlingstillfället är ingen verklig besparing om den leder till högre kostnader för energi, underhåll, material eller ombyggnad under de följande decennierna.

Med över 1 000 miljarder kronor i offentliga inköp årligen finns en betydande möjlighet att använda upphandlingen mer strategiskt. Pris kommer alltid att vara viktigt, men det är den långsiktiga kostnaden och nyttan som bör vara avgörande. Genom att väga samman pris, kvalitet, klimatpåverkan, cirkularitet, innovation och livscykelvärde kan offentlig upphandling bidra till lägre klimatpåverkan, stärkt konkurrenskraft och större samhällsnytta för varje skattekrona.

Sophia Granswed Baat (M)

Kristina Axén Olin (M) *Merit Frost Lindberg (M)*

Lotta Högström (M)